

ԼԵՎՈՆ ՄԿՐՏՉՅԱՆ
(Ծննդյան 90-ամյակի առթիվ)*

Լևոն Մկրտչի Մկրտչյանը ծնվել է 1933 թ. մարտի 2-ին Վրաստանի Ախալցխա քաղաքում: 1936 թ. ընտանիքը տեղափոխվում է Բաթում: Իր «Аттестат зрелости, или «А» упало, «Б» пропало» ինքնակենսագրական վիպակում հեղինակը վառ նկարագրել էր իր մանկության և պատանեկության տարիները: Այդ տարիներն այդքան էլ սովորական չէին: Երկրորդ դասարանը նա ավարտել էր գովասանագրով, սակայն երբ սկսվեց Հայրենական մեծ պատերազմը, նրան տեղափոխեցին այլ դպրոց: Ուսուցչուհին չսիրեց նրան: Եվ 11 տարեկան Լևոնին հեռացրեցին դպրոցից՝ որպես անհույս, վատ սովորող աշակերտի: Նա սկսեց փողոցներում ծխախոտ վաճառել... Հետո աշխատեց ձուլարանում՝ որպես աշակերտ: Երբ պատերազմն ավարտվեց, Մկրտչյանը տեղափոխվեց կոշկակարանոց և յուրացրեց այդ արհեստը: Ուլթնամյակն ավարտեց երեկոյան դպրոցում, ընդունվեց ծովագնացության ուսումնարան, սակայն 2-րդ կուրսում այնտեղից էլ հեռացվեց կարգապահության պատճառով... Էքստենս հանձնեց քննությունները հասունության ատեստատ ստանալու համար. երազում էր շարունակել ուսումը ... Իսկ մասնագիտության ընտրությունն առաջին հայացքից բավականին անսպասելի էր՝ ուղևոր լեզու, գրականություն: Այդ ընտրությունը ծնվեց մի կենսական փաստից. 15 տարեկան պատանին իրենց տան դիմացի կրպակից գնել էր իր կյանքում առաջին գիրքը՝ «Генрих Гейне. Лирика и сатира»: «Սա իմ առաջին գիրքն էր, իմ առաջին սերը, — հիշում է Լ. Մկրտչյանը.— Շուտով ես գերմանացի պոետի գիրքը ամբողջովին անգիր էի արել: Ռուսական Հայնեն սովորեցրեց ինձ սիրել ուղևոր լեզվի պոեզիան, սովորեցրեց սիրել բառը»¹:

Ուսանողական տարիներին (1954–1959 թթ.) նա արդեն տպագրում էր իր գրականագիտական հոդվածները: Ավարտելով պետհամալսարանը՝ Լ. Մկրտչյանը սկսեց աշխատել այնտեղ, սկզբում՝ որպես ուսուցիչ գրականության ամբիոնի լաբորանտ, հետո՝ որպես դասախոս: 1963 թ. նա պաշտպանեց թեկնածուական թեզ՝ «Ավետիք Իսահակյանը և ուսուցիչականությունը» թեմայով, 1970 թ. դոկտորական՝ «Հայ պոեզիան և XIX–XX-րդ դարերի ուսուցիչականությունը»:

* Ներկայացվել է 06. II. 2023 թ., ընդունվել է տպագրության 23. III. 2023 թ.:

¹ Л. М к р т ч я н. Аттестат зрелости, или «А» упало, «Б» пропало. Автобиографическая повесть в статьях, рассказах, заметках и воспоминаниях. Ереван, 1983, с. 50–51.

1973 թ. ստացել է պրոֆեսորի գիտական կոչում: 1974 թ. ԵՊՀ-ի ռուս լեզվաբանության և թարգմանությունների տեսության ամբիոնի վարիչն էր, 1979-ից՝ ռուս գրականության ամբիոնի վարիչ: 1975–1979 թթ. նաև եղել է Հայաստանի Գրողների միության քարտուղար: 1980 թ. համարյա 20 տարի նա աշխատել է որպես ԵՊՀ-ի ռուս բանասիրության ֆակուլտետի դեկան: 1998 թ. Լ. Մկրտչյանը նշանակվել է նոր ստեղծված Ռուս-Հայկական (Սլավոնական) համալսարանի ռեկտոր և այդ պաշտոնում աշխատել մինչև մահը (2001 թ., օգոստոսի 22):

Լ. Մկրտչյանի վաստակը բարձր է գնահատված: 1979 թ. նա դարձավ ՄՍՀՄ Գրողների միության դպիներկիր քննադատության գծով «Родное и близкое» (М., 1978) գրքի համար, 1981 թ. արժանացավ ՀՍՍՀ գիտության վաստակավոր գործչի կոչմանը: 1983 թ. ստացավ ՀՍՍՀ պետական մրցանակ հայ միջնադարյան գրականությունը ռուսամասիրելու և պրոպագանդելու համար: 1993 թ. պարգևատրվել է Հայաստանի գրողների միության Միքայել Նալբանդյանի անվան մրցանակով Միխայիլ Դուդինի («Для человека ход времени печален». Ереван, 1992) և Աննա Ախմատովայի («Анна Ахматова. Жизнь и переводы». Егвард, 1992) մասին գրքերի համար: 1996 թ. ընտրվել է ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի իսկական անդամ: Պարգևատրվել է Խ. Աբովյանի մեդալով, Աշխատանքային կարմիր դրոշի շքանշանով, հետմահու՝ Ռուսաստանի Հայերի միության «Ոսկե խաչ» շքանշանով հայ-ռուս և ռուս-հայ հարաբերությունների զարգացման ավանդի համար (2002), ինչպես նաև «Голос Армении» թերթի հոբելյանական հուշամեդալով (2003):

Լ. Մկրտչյանը թողել է հարուստ ժառանգություն՝ որպես գիտնական և գրականագետ, գեղարվեստական թարգմանության տեսաբան, գրող, հուշագիր, հրապարակախոս ... Նա 35 գրքի հեղինակ է: Բացի դրանից, 80-ից ավելի գիրք լույս է տեսել իր նախաձեռնությամբ և ակտիվ մասնակցությամբ (կազմող, նախաբանների և վերջաբանների, ծանոթագրությունների հեղինակ)²: Գրականագետի գիտաքննադատական հետաքրքրությունները լայն էին ու բազմակողմանի. հայ գրականություն, ռուս գրականություն, գրական կապեր, գեղարվեստական թարգմանության խնդիրներ ... Նրա մենագրությունները, գրքերը, հոդվածները լույս էին տեսնում թե՛ ռուսերեն, թե՛ հայերեն:

XX դարի երկրորդ կեսի հայ-ռուս և ռուս-հայ գրական կապերի զարգացման ոլորտում Լ. Մկրտչյանի ավանդը եզակի է, բացառիկ: Ռուս քննադատ Կսենիա Լաստան նշում էր. «Մկրտչյանի ստեղծագործությունը նման է կամրջի. իր աշխատանքներում նա հայ ընթերցողին է հասցնում ռուս գրականության ուժեղ հոսքը, իսկ ռուսներին հասնում է դեռևս լիովին չբացահայտված հայ գրականությունը, որի նշանակությունը գնալով ավելի մասշտաբային է դառնում ողջ աշխարհի համար՝ նրա ճանաչելիության աճին զուգահեռ»³:

Նախ, Լ. Մկրտչյանը իր գործունեությամբ ստեղծեց մի ամբողջ դարաշրջան: Դա ռուս ընթերցողի համար հայ միջնադարյան պոեզիայի բացահայտ-

² Տե՛ս Լևոն Մկրտչյան. Մատենագիտություն (կազմեց Կ. Սահակյան-ցը), Երևան, 2008:

³ К. Л а с т а. Воплотиться во времени. – «Звезда» (Л.), 1984, № 2, с. 204.

ման դարաշրջանն էր: Չէ՞ որ Վ. Բյուլսովի «Поэзия Армении» (Մ., 1916) հոգակավոր անթողոգիայից և «Антология армянской поэзии» (Մ., 1940) ժողովածուից բացի, ուր միջնադարյան բանաստեղծները ներկայացված էին նվազագույն քանակի բանաստեղծություններով և ոչ միշտ հաջողված թարգմանություններով, հայ գրականության այդ շրջանը թարգմանությունների առումով մնում էր համարյա անշարժ վիճակում: Իսկ 60-ականների 2-րդ կեսից սկսեցին լույս տեսնել նոր գրքեր՝ ծնված Լ. Մկրտչյանի նախաձեռնությամբ, ոգեշնչությամբ և քրտնաջան աշխատանքով: Չենք թվարկում այդ բոլոր հրատարակությունները. դրանք նշված են Մկրտչյանի «Մատենագիտությունում» (էջ 9–15): Սակայն հնարավոր չէ չհիշատակել դրանցից գոնե մի քանիսը: Դա Մկրտչյանի կազմած, իր ներածական հոդվածներով և ծանոթագրություններով լույս տեսած հայ միջնադարյան պոեզիայի անթողոգիկ ժողովածուներն են՝ զգալիորեն հարստացած թե՛ հեղինակներով, թե՛ բանաստեղծությունների քանակով, թե՛ նոր, ավելի որակյալ թարգմանություններով: Դա, իհարկե, և առաջին անգամ ռուսերեն լույս տեսած Գրիգոր Նարեկացու փոքրիկ գրքուկն էր (Երևան, 1969), ուր զետեղված էին Նաում Գրեբենկի թարգմանությամբ երեք տաղ և ընդամենը վեց գլուխ «Մատենան Ողբերգութեան» պոեմից, որը մեծ արձագանք ունեցավ խորհրդային երկրում: Այս գրքին հաջորդեցին նաև միջնադարյան հայ բանաստեղծների՝ Դավթակ Քերթոզի, Գրիգոր Նարեկացու, Կոստանդին Երզնկացու, Նահապետ Քուչակի առանձին ժողովածուները, ուր թարգմանությունները տպագրված էին բնագրերի հետ զուգահեռ, իսկ հավելվածներում զետեղված էին Լ. Մկրտչյանի տողացի թարգմանությունները («Մատենանի ...» 1977 թ. հրատարակության մեջ տողացիների համահեղինակն է Մարգարիտա Դարբինյանը): Նման հրատարակություններ եղակի էին: Դրանք արժանացան բազմաթիվ բարձր, հիացական արձագանքների: Եվ այսպիսով ոչ հայ հեղինակների կարծիքները Գրիգոր Նարեկացու մասին (հոդվածներ, բանաստեղծություններ) դարձան առանձին ժողովածուների նյութ: «Կարդալով Նարեկացուն» գիրքը, որի կազմողն ու նախաբանի հեղինակը Լ. Մկրտչյանն էր, լույս է տեսել ռուսերեն 1974 թ. և 1997 թ. (ավելի հարստացած): Ռուս ընթերցողը ընկալեց և բնութագրեց Նարեկացուն որպես համաշխարհային արժեք ունեցող բանաստեղծի:

1982 թ. Լ. Մկրտչյանը Լենինգրադում հրատարակեց «Սասունցի Դավիթ» հայ հերոսական էպոսը («Библиотека поэта», Большая серия) իր ներածական հոդվածով և ծանոթագրություններով:

Հայ միջնադարյան գրականությունը սկսեցին թարգմանել և հրատարակել տարբեր լեզուներով տարբեր երկրներում (Գերմանիա, Լեհաստան և այլն): Ինքը՝ Լ. Մկրտչյանը, 1986 թ. հրատարակելով Դավթակ Քերթոզի «Ողբը ...», գրաբար բնագրին զուգահեռ, զետեղեց թարգմանություններ տարբեր լեզուներով՝ արևելահայերեն, ռուսերեն, անգլերեն, ֆրանսերեն, գերմաներեն, իսպաներեն, լեհերեն: Ստանալով Լեոնից այդ գիրքը՝ ականավոր կիրգիզ գրող Ջինգիզ Այթմատովը 1986 թ. դեկտեմբերի 12-ին նրան գրել է. «Լեոն, սիրելիս, դու այդքան բան ես անում հայոց հին գրականության վերածննդի ու փառա-

բանություն համար, որ Աստված տա ամեն ժողովրդի այնպիսի որդիներ, ինչպես դու ես ...»⁴:

Ոչ պակաս ջանքեր գործադրեց Լ. Մկրտչյանը, որպեսզի XIX–XX դարերի և ժամանակակից հայ բանաստեղծները ներկայացվեն ուղիս ընթերցողին ավելի կատարյալ թարգմանություններով: Նա կազմեց Հովհ. Թումանյանի ուղեսերեն հոբելյանական եռահատորյակը (Ереван, 1969)՝ Լևոն Հախվերդյանի համահեղինակությամբ, Ավ. Իսահակյանի հոբելյանական երկհատորյակը (М., 1975): Լ. Մկրտչյանը Համո Սահյանի ուղեսերեն «Годы мои» (Ереван, 1971) լավագույն ժողովածուի կազմողն էր, նաև՝ հայ հին ու նոր պոեզիայի անթոլոգիական ժողովածուների՝ «Поэты Армении» (Л., 1979), երկհատորյակներ «Армянская классическая лирика» (Ереван, 1977), «От «Рождения Ваагна» до Паруйра Севака» (Ереван, 1983):

Լ. Մկրտչյանը զբաղվում էր նաև այն ուղիս գրողների ստեղծագործությամբ, ովքեր կապված էին Հայաստանի հետ, գրում էին մեր երկրի մասին և թարգմանում հայ գրականությունը: Բացի 1967 թ. Երևանում լույս տեսած «Это – Армения» գրքուկից, ուր գետնգլած էին ուղիս պոետների բանաստեղծությունները՝ նվիրված Հայաստանին, նա կազմել և իր նախաբաններով հրատարակել էր ուղիս պոետների առանձին ժողովածուներ, որոնք ընդգրկում էին Հայաստանին նվիրված բանաստեղծություններ և հայ պոեզիայի թարգմանություններ: Դա Վերա Զվյագինցևայի, Նիկոլայ Տիտոնովի, Ալեքսանդր Գիտովիչի, Երենա Նիկոլաևսկայայի, Մարիա Պետրովիխի և այլոց գրքերն են: Իսկ Մ. Պետրովիխի «Дальнее дерево» գիրքը (Երևան, 1969) դարձավ հայտնություն նաև ուղիս ընթերցողի համար. այն ակնհայտ ուղիս բանաստեղծուհու կենդանության օրոք առաջին ու վերջին գիրքն էր: «Մարիա Պետրովիխը չէր ձգտում տպագրել իր բանաստեղծությունները, – գրել է Յուլիա Նեյմանը: – Բայց երբ հայտվեց մի մարդ, ով ստիպեց նրան հանել դարակից իր բանաստեղծությունները, հավաքել դրանք, երբ հայտվեց այդպիսի մարդ, այդպիսի ընկեր, այն ժամանակ էլ լույս աշխարհ եկավ Պետրովիխի կյանքի օրոք իր սեփական բանաստեղծությունների միակ գիրքը՝ «Հեռավոր ծառը»: Շնորհակալություն այդ ընկերոջը, շնորհակալություն Լևոն Մկրտչյանին»⁵:

Հնարավոր չէ չնշել նաև Լ. Մկրտչյանի հոգվածները XIX դարի ուղիս դասական գրողների՝ Դոստոևսկու, Լ. Տոլստոյի, Չեխովի, Սալտիկով-Շչեդրինի մասին: Հեղինակը ուղիս դասական արձակը կարգաց աչքերով ու հոգով մի մարդու, ով ապրում էր իր ժամանակի խնդիրներով, և այդ գրողների երկերից նա հայտնաբերեց այն, ինչ ուշագրավ ու ժամանակակից էր XX դարի երկրորդ կեսի ընթերցողի համար: Իր հոգվածներում դասականն ու այժմեականը սերտ միահյուսվում են իրար: Ինքը՝ Մկրտչյանը, նշել էր այդ հոգվածների, ինչպես և իր գրականագիտական երկերի առանձնահատկությունը. «Ես չէի կարողա-

⁴ *Տե՛ս* Краски души и памяти. Левон Мкртчян в статьях, высказываниях, письмах и стихах. Сост. М. Джанполадян. Ереван, 1994, с. 135.

⁵ Ю. Н е й м а н. Маруся. – В кн.: М. Петровых. Черта горизонта. Стихи и переводы. Воспоминания о М. Петровых. Сост. Н. Глен, А. Головачева, Е. Дейч, Л. Мкртчян. Ереван, 1986, с. 292.

նուժ և արդեն երբեք էլ չեմ կարողանա գիտակցորեն սահմանափակել ինքս ինձ, որպեսզի դուրս չգամ իմ հիմնական թեմայի՝ հայ գրականության սահմաններից: Սակայն եթե լուրջ խորհել, ապա կարգավի, որ հենց հիմնական թեմայի շահերից ելնելով՝ մեկ-մեկ ցրում ես ուժերդ ... Ինչի մասին էլ, որ ես չգրեի, գրում էի որպես հայ քննադատ: Մասնավորապես, ես չէի կարող Դոստոևսկու և Տոլստոյի վեպերի կողքով անցնել: Դոստոևսկին օգնեց ինձ հասկանալու Գրիգոր Նարեկացու «Մատյանը ...»⁶:

Հսկայական է Լ. Մկրտչյանի ավանդը գեղարվեստական թարգմանության տեսության զարգացման ասպարեզում: Բազմաթիվ հոգվածներով, հետազոտություններով, ելույթներով նվիրված թարգմանության տեսության, պրակտիկայի, քննադատության խնդիրներին [իր հիմնական աշխատություններն այս ոլորտում հավաքված են «Եթե Բաբելոնում թարգմանիչներ լինեին» գրքում (Երևան, 1976)], նա ձեռք բերեց ճանաչում ոչ միայն խորհրդային Միությունում, այլև երկրի սահմաններից դուրս: Որպես թարգմանության տեսաբան Մկրտչյանը հեռու էր մնում վերացական տեսականացումից, միշտ գրում էր կենդանի լեզվով, թեթև, պատկերավոր: Եվ նրա այդ գրելաոճը հաճախ արժևորվում էր իր գրքերի մասին գրախոսականներում: Անդրեյ Փյոտրովը՝ խորհրդային երկրում թարգմանության տեսության հիմնադիրներից մեկը, Լ. Մկրտչյանի «Родное и близкое» գրքի իր գրախոսականում նկատել է. «Չուկովսկուց հետո, հավանաբար, ոչ ոք չի գրել գեղարվեստական թարգմանության մասին այդքան կենդանի, մատչելի, գրավիչ, ես նույնիսկ կասեի՝ ուրախ, ինչպես Լ. Մկրտչյանը»:

Մկրտչյանը՝ որպես գիտնական, միշտ հետաքրքրվում էր թարգմանական վարպետության հարցերով: Նա հետազոտում էր Ալ. Բոկի, Վ. Բյուլսովի, Վ. Զվյագինցևայի, Մ. Պետրովիխի թարգմանական արվեստը, ուսումնասիրում թարգմանիչների արխիվները, թարգմանությունների սևագիր տարբերակները, կերտում էր թարգմանիչների ստեղծագործական դիմանկարներ: Աննա Ախմատովայի թարգմանական արվեստի մասին գիրքը շատ բարձր գնահատվեց գրական, ընթերցողական շրջաններում:

Մկրտչյանի մեջ ծնվում էին օրիգինալ մտահղացումներ: Այսպես, որոշել էր հրատարակել ժողովածու, ուր գետեղված լինեն բանաստեղծություններ պոեզիայի թարգմանության մասին: Նրա կազմած «Поэзию в язык из языка» գիրքը (1978) դարձավ նշանավոր երևույթ այն տարիներին թարգմանության մասին հրատարակված գրքերի մեջ և մինչ այժմ չի կորցրել իր արժեքը:

Նշանակալից է Լ. Մկրտչյանի դերը և թարգմանական գործի կազմակերպման, թարգմանական կադրերի պատրաստման (թե՛ թարգմանիչների, թե՛ թարգմանությունները վերլուծելու և գնահատելու մասնագետների) ոլորտում: ՍՍՀՄ գրողների միության հետ նա ԵՊՀ-ում կազմակերպել էր համամիութենական և համաշխարհային կոնֆերանսներ՝ նվիրված գեղարվեստական թարգմանության խնդիրներին: Այդ գիտաժողովների նյութերը հրատարակվե-

⁶ Л. М к р т ч я н. «Да придут к нам благородные мысли со всех сторон ...». М., 1983, с. 5

⁷ А. Ф е д о р о в. Искусство слова. – «Вопросы литературы» (М.), 1979, № 2, с. 259.

ցին երկու ստվար ժողովածուներում. «Художественный перевод. Взаимодействие и взаимообогащение литератур» (1973) և «Художественный перевод. Вопросы теории и практики» (1982): Ինքը՝ Լ. Մկրտչյանը, ակտիվորեն մասնակցում էր համամիութենական և համաշխարհային տարբեր կոնֆերանսներին՝ նվիրված գեղարվեստական թարգմանության հարցերին (ոչ միայն Մոսկվայում և Խորհրդային Միության հանրապետություններում, այլև աշխարհի տարբեր քաղաքներում): Եվ միշտ ըստ արժանվույն ներկայացնում էր իր Հայաստանը: Հնարավոր չէ նաև մոռանալ, որ աշխատելով Հայաստանի գրողների միությունում որպես քարտուղար՝ Լ. Մկրտչյանը գործի դրեց բոլոր ուժերը, որպեսզի Հայաստանում վերածնվի հնագույն «Թարգմանչաց տոնը»: Եվ այդ տոնը սկսեցին նշել 70-ականների վերջերից:

Լ. Մկրտչյանը նաև հուշագրող էր, գրականության և արվեստի ականավոր գործիչների Ալ. Գիտովիչի, Ա. Տարկովսկու, Ի. Էրենբուրգի, Վ. Զվյագինցևայի, Կ. Չուկովսկու մասին սքանչելի հուշերի, նաև՝ Հարություն Գալենցի, Միխայիլ Դուդինի, Համո Սահյանի, Մարիա Պետրովիխի, Կայսին Կուլիևի, Ջինգիզ Այվմատովի մասին գրքերի հեղինակը:

Մկրտչյանը թողել է նաև հետաքրքիր ճամփորդական ակնարկներ, ուր նկարագրել է իր տպավորությունները օտարերկրյա ուղևորություններից (Ֆրանսիա, ԳՂՀ, Մեքսիկա, Մոնղոլիա, Սիրիա, Հնդկաստան, Կանադա): Հեղինակ է նաև ինքնակենսագրական արձակի: Բացի արդեն նշված «Аттестат зрелости, или «А» упало, «Б» пропало» գրքից, ինքնակենսագրական է նաև Վրաստանի մասին հետմահու լույս տեսած «Цоцхали вар, цоцхали» գիրքը (Երևան, 2001): Իսկ Մկրտչյանի կյանքի օրոք լույս տեսած վերջին գիրքը դարձավ «Слово царя, или мелочь разных достоинств» (2001), ուր նկարագրված են կյանքից վերցրած առակաբանական պատմություններ, հետաքրքիր դրվագներ:

1980-ականների վերջին – 90-ականների սկզբին, երբ Հայաստանում և Խորհրդային Միությունում առաջնային դարձան հասարակական, քաղաքական ինդիկները, Մկրտչյանը դիմեց հրապարակախոսական գրչին: Իր այդ ժանրի հոդվածները՝ գրված կյանքի վերջին տասնամյակում, տպագրված են «Прежде всего – не убивать» (Երևան, 1991), «Слепой, но не настолько» (Երևան, 1998), «Не хочу быть иностранцем в России» (2001, լույս է տեսել հետմահու) գրքերում: Հեղինակն արտահայտում էր հստակ կարծիք իր օրերի տարբեր հարցերի մասին: Այսպես, նա բաց նամակ գրեց ադրբեջանական գրող Մաքսուդ Իբրագիմբեկովին: Մկրտչյանը ստորագրում էր հայ մտավորականների կոլեկտիվ նամակների տակ՝ ուղղված Միխայիլ Գորբաչովին: Եվ իր առաջին ինֆարկտը նա ստացավ 1990 թ. հունվարի վերջին Բաքվում տեղի ունեցած հայերի ջարդերից հետո, երբ «Дружба народов» ամսագրի խմբագրությունը հավաքել էր Մոսկվայում հայ և ադրբեջանցի գրողների Կոր սեղան՝ Ղարաբաղի հարցը քննարկելու նպատակով: Համարձակ, խիզախորեն գրում էր նաև անկախ Հայաստանի նոր իշխանությունների մասին: Հատկապես սուր էին Մկրտչյանի հոդվածները՝ ուղղված այն քաղաքականության դեմ, որն իրագործվում էր Ռուսաստանի, ռուս մշակույթի, ռուսաց լեզվի դեմ: Այդ հոդվածների վերնագրերն արդեն բավականին խոստեն են. «Россия – это

не только Ильичи и Свердловы», «Россия — это не «какая-нибудь другая страна»», «О русском языке и о многом другом», «У нас языковая политика тупая и тупиковая», «Русский как национальная необходимость», «Нельзя делать языковую политику с лопатой в руках» և այլն: «Իսկ ինչ վերաբերում է Հակառուսական տրամադրություններին, — գրում էր նա, — ապա ես ընկալում եմ դրանք որպես Հակահայկական»⁸: Լ. Մկրտչյանն այն հայ մտավորականներից էր, ում ակտիվ միջամտությունը կանխել էր «Հայրենասերների» կողմից նախապատրաստվող վայրագության հերթական ակտը՝ ոչնչացնել, քանդել Պուշկինի արձանը Երևանում: Իսկ իր սուր ելույթը՝ Վ. Բրյուսովի անվան ինստիտուտում ուսուցչ լեզվին նվիրված կոնֆերանսում, ուր վերջերս հանել էին մուտքի առաջ կանգնեցված հայ ժողովրդի մեծ, անձնվեր բարեկամի արձանը, առիթ դարձավ, որ որոշ հայկական թերթերում նրան մեղադրեն ոչ այլ ինչի, քան ... Հակահայրենասիրության մեջ:

Լևոն Մկրտչյանը իսկական հայ էր, բայց նաև՝ «աշխարհի քաղաքացի», ինչպես իրավացիորեն բնութագրել էր նրան քննադատ և թարգմանիչ Ելենա Մովչանը⁹: Նա ականավոր, բացառիկ մարդ էր: Մկրտչյանի ստեղծածի և գործունեության նշանակությունն անգնահատելի է մեր մշակույթի պատմության մեջ:

ՄԱԳԴԱ ԶԱՆՓՈԼԱԴՅԱՆ

Բ. Գ. Դ., ԵՊՀ բանասիրական ֆակուլտետի հայ գրականության պատմության և տեսության ամբիոնի պրոֆեսոր: Գիտական հետաքրքրությունները՝ հայ գրականություն, ուսուցչական գրականություն, հայ-ուսուցչական և ուսուցչական կապեր, գեղարվեստական թարգմանության խնդիրներ: Հեղինակ է 7 գրքի և շուրջ 180 հոդվածի: m-poladyan@mail.ru

⁸ Л. М к р т ч я н. Не хочу быть иностранцем в России. Ереван, 2001, с. 32.

⁹ Е. М о в ч а н. Левон Мкртчян — гражданин мира и патриот Армении. — В кн.: Пусть не гаснет свет в окне Левона. Сост. К. Саакянц. Ереван, 2004, с. 202.